

Velika strategija: novi pogled na stari pojam

Thierry Balzacq, Peter Dombrowski and Simon Reich, *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2019, xiv+352 pp.

Sa obnovom interesovanja za Strateške studije došlo je u poslednjih nekoliko godina i do sve većeg interesovanja za centralne pojmove ove discipline. Zbornik radova *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases (Uporedna velika strategija: okvir i slučajevi)*, urednika Tjerija Balzaka (Thierry Balzacq), Pitera Dombrovskog (Peter Dombrowski) i Sajmona Rajha (Simon Reich) upravo predstavlja značajan i interesantan primer nastojanja bližeg i potpunijeg određenja jednog od verovatno najznačajnijih i najstarijih pojmova Strateških studija – pojma velike strategije (*grand strategy*). Struktura samog zbornika reflektuje ovo nastojanje time što se u uvodnom poglavlju daju ključne postavke velike strategije, koje autori potonjih poglavlja primenjuju u objašnjavanju formulacije i implementacije velikih strategija na studijama slučaja deset država, kao i studiji slučaja Evropske unije. Opšti cilj urednika ovog zbornika radova je izrazito ambiciozan i jasno iskazan: da pokrenu novi istraživački program u okviru proučavanja velike strategije. Odbacujući stav, implicitno uspostavljen kroz istraživačku praksu, da se izučavanje velikih strategija odnosi isključivo na supersile, urednici u uvodnom poglavlju detaljno razlažu viđenje velike strategije koje ne samo da je primenjivo na širi krug država, nego omogućava i njihovu komparaciju. Na osnovu toga, primeri nisu isključivo supersile poput SAD, Rusije ili Kine, nego i države poput Izraela i Saudijske Arabije. Zapravo, uvodno poglavlje predstavlja verovatno najznačajniji doprinos ovog zbornika zbog načina na koji autori obrađuju centralni pojam i opisuju veliku strategiju kao sponu između međunarodnih odnosa i regionalnih studija (*Area studies*). Ovim se svakako ne nastoji zanemariti značaj potonjih, empirijskih poglavlja. Naprotiv, ona su značajna ne samo iz razloga što obogaćuju empirijsku građu, već takođe zato što omogućavaju čitaocu da bolje razume teorijska razmatranja kroz njihovu primenjenost na konkretne slučajeve. Međutim, uvodno poglavlje otvara mogućnosti novih pravaca u istraživanjima velikih strategija i kvalitativnog napretka samih Strateških studija.

EksPLICITNOST uvodnog poglavlja omogućava čitaocu da razume one aspekte postojeće upotrebe pojma koje autori kritikuju i aspekata koje nastoje da uključe u istraživački program. To je jasno vidljivo u postavljanju četiri specifična cilja koje nastoje ostvariti zbornikom. Prvo, težnja urednika je da razviju konkretan analitički okvir za istraživanje savremenih velikih strategija država, van opšteprihvaćenih pristupa realizma i liberalizma. Kao ključno razlikovanje, autori ističu značaj

perceptualnih faktora, pre svega istorije, sećanja i „nacionalnih patologija” nasuprot racionalističkim pretpostavkama prisutnim u pristupima realizma i liberalizma. Fokus na pitanja specifičnosti percepcija konkretnih državnika posmatranih država u trenutku formulacije i implementacije velike strategije, ali i specifične istorije koju svaka država ima i po čemu se razlikuje od drugih država vidljiva je i u konkretnim studijama slučaja. Otuda i ne čudi što u zaključku Norin Ripsman (Norrin Ripsman) ističe da ovaj pristup usvaja određene uvide neoklasičnog realizma kroz isticanje značaja unutrašnje politike, strateške kulture i percepcija donosilaca odluka.

Drugo, autori nastoje da obogate pristup izučavanju velikih strategija kroz inkluziju standarda za izgradnju teorija i njihovog testiranja. Međutim, za ovaj specifičan cilj se može reći da ne prati stepen eksplicitnosti koji karakteriše ostatak zbornika, već je u velikoj meri međupovezan u svojoj razradi sa trećim, i ključnim specifičnim ciljem, nastojanja autora da razviju novi okvir kojim se objašnjavaju načini konstituisanja i implementacije velikih strategija. Oni su takođe povezani i sa prvim jer počivaju upravo na pomenutim kritikama liberalizma i realizma. Ostvarenje navedenih ciljeva autori vide upravo u odbacivanju racionalističkih osnova ovih pristupa i usvajanju interpretativističkog okvira koji je usredsređen na posmatranje konkretnih država i njihovih karakterističnih svojstava u specifičnim međunarodnim okolnostima, kao i njihovog poređenja sa drugim državama u sličnim okolnostima. Kao ključne attribute velike strategije, urednici ističu kolektivno sećanje, prioritizaciju dugoročnih ciljeva, ograničenih resursa i samog procesa koji je „identifikacija intelektualnog okvira, po mogućstvu kao sveobuhvatan koncept koji ukorenjuje nacionalne politike” (p. 10). Ovime su data relativno jasna uputstva na koje aspekte istraživači treba da se fokusiraju kada objašnjavaju i upoređuju velike strategije država, njihovo konstituisanje i implementaciju, što je vidljivo u studijama slučaja. Konkretno, zajedničko svim prikazanim slučajevima je da prate gotovo identičnu matricu koja analizira istorijske okolnosti, unutrašnje okolnosti, politički sistem i sistem donošenja odluka, kao i međunarodne okolnosti sa kojima se posmatrana država suočava, kao osnov za razumevanje njihovih velikih strategija.

Finalni, četvrti specifični cilj, zasnovan je na težnji za proširivanjem empirijskog polja proučavanja velikih strategija kroz analizu velikih strategija velikih sila i drugih država. Ostvarivanje poslednjeg specifičnog cilja predstavlja manji fokus uvodnog poglavlja, ali je zato centralan za veći deo zbornika. Studije slučaja adekvatno su podeljene na dve celine gde se prva fokusira na velike sile, SAD, Rusiju, Kinu, Francusku i Veliku Britaniju, dok se druga odnosi na, kako ih urednici oslovljavaju, stožerne sile (*pivotal powers*). U stožerne sile su svrstani Brazil, Indija, Iran, Izrael, Saudijska Arabija, ali i Evropska unija. Terminološka odluka da se države oslovljavaju

kao stožerne je neobična budući da je u postojećoj literaturi o međunarodnim odnosima učestalija primena termina „sila srednjeg dometa”.¹ Obrazloženje ove odluke čitalac pronalazi tek u poglavlju o Iranu, a ne u uvodnom delu, i ono je zasnovano na pojmu koji su konceptualizovali Robert Čejs (Robert Chase), Emily Hil (Emily Hill) i Pol Kenedi (Paul Kennedy).² Važnost ove distinkcije ogleda se u upućivanju na određene geopolitičke temelje pristupa urednika s obzirom na to da Čejs, Hil i Kenedi nedvosmisleno navode da inspiraciju pronalaze u delu Halforda Makindera (Halford Mackinder).

Drugo poglavlje zbornika, posvećeno SAD, fokusirano je na to kako autori navode istorijske primere velikih strategija SAD i njihovu savremenu veliku strategiju. U mnogome, ovako široko postavljen vremenski okvir otežava razumevanje pristupa proučavanju velike strategije postavljenog u uvodnom poglavlju zato što se u par pasusa mogu naći rasponi od po nekoliko vekova. Međutim, ono što je vidljivo jesu svi elementi iskazani kao ključni za razumevanje velike strategije sa posebnim isticanjem specifičnosti politike Donalda Trampa i njenog uticaja na savremenu veliku strategiju SAD. Treće i četvrto poglavlje se gotovo isključivo bave savremenim velikim strategijama Rusije i Kine, dok peto i šesto poglavlje, fokusirani na Francusku i Veliku Britaniju, značajnije zalaze u istorijske primere ali iz različitih uglova. Dok se u slučaju Francuske istorijski primeri uzimaju u skladu sa postavljenim okvirom zbornika kao osnova za razumevanje sadašnje velike strategije, u slučaju Velike Britanije ima elemenata objašnjavanja i prethodnih. Poglavlja fokusirana na Rusiju i Kinu su interesantna za uporedno razmatranje jer pokazuju suštinski dva različita tipa velike strategije. Način na koji je opisana velika strategija Rusije, gde je cilj da se preduprede moguće pretnje sa Zapada, prikazuje reaktivnu veliku strategiju, dok način na koji je opisana velika strategija Kine, sa izrazito globalnim ambicijama, prikazuje proaktivnu veliku strategiju.

Studije slučajeva stožernih sila razlikuju se u određenoj meri jer sam pojam stožernih sila počiva na njihovom regionalnom značaju. Otuda i ne čudi što se u poglavlju o Brazilu značajna pažnja posvećuje njihovoj strategiji ka Latinskoj Americi, ili u poglavlju o Indiji na Južnu Aziju. Navedena dva slučaja su karakteristična zbog argumenata u prilog njihovog označavanja kao velikih sila, ali oba poglavlja jasno ukazuju na prepreke sa kojima su dve države suočene u globalnim nastojanjima. U oba slučaja ističu se poteškoće vezane za civilno-vojne odnose, unutrašnji razvoj,

¹ Na primer u poglavlju o Saudijskoj Arabiji, autor ovu državu eksplicitno označava terminom „država srednjeg dometa” (p. 240).

² Robert Chase, Emily Hill and Paul Kennedy, “Pivotal States and US Strategy”, *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 1, January–February 1996, pp. 33–51.

velike birokratije, te neadekvatno strateško planiranje u Brazilu i teškoće transformacije oružanih snaga u Indiji. Nasuprot tome, deluje da su tri bliskoistočne države – Iran, Izrael i Saudijska Arabija – posmatrane kao primeri država kojima su njihove velike strategije donele značajne koristi. U sva tri slučaja (mada najeksplicitnije u slučaju Izraela) autori prikazuju nacionalne velike strategije kao izrazito adekvatne načine kojima su ostvarili svoje ciljeve. Međutim, autori na različite načine gledaju na evoluciju velikih strategija triju država. Dok veliku strategiju Izraela autori objašnjavaju kao relativno kontinuiranu i bez značajnijih promena od trenutka nastanka same države, kod Saudijske Arabije autori uočavaju postojanje naznaka promene, pre svega u njihovom odnosu sa SAD. Kada je reč o Iranu, autori ne daju precizan odgovor, iz razloga što se u samom tekstu mogu pronaći naznake kako relativnog kontinuiteta, tako i promena u njihovoj velikoj strategiji, pre svega u smislu sve učestalije upotrebe i nevojnih instrumenata zarad ostvarivanja ciljeva politike. Takođe, autori utvrđuju da su instance promena prevashodno vezane za promene u međunarodnom okruženju, unutrašnjim odnosima između centara moći i ekonomskim imperativima. Na kraju, poslednji slučaj odnosi se na veliku strategiju Evropske unije, ali je upitno u kojoj meri je relevantan zaključak autora da postoji velika strategija Unije. Iako sama mogućnost Evropske unije da formuliše, makar implicitnu, veliku strategiju nije sporna, mogućnost njene implementacije jeste, što je u praksi pokazao primer otpočinjanja pregovora Francuske sa Albanijom i Severnom Makedonijom. I pored toga što se može priznati relativna normativna moć Evropske unije koju autori spominju, svako delovanje Unije je ipak u „milosti” njenih država članica. Čak i kod primera reakcije Evropske unije na krizna dešavanja na Krimu, koji autori poglavlja navode kao potporu svojim tvrdnjama, u zborniku je jasno navedeno da je prvo Nemačka preduzela akciju koju je zatim pratila (gotovo u istom obliku) reakcija Unije. Time se pre postavlja pitanje da li je Evropska unija jedan od načina kojim određene države članice sprovode veliku strategiju, ili pak velika strategija sama po sebi.

Uprkos nesumnjivom značaju ovog zbornika, postoje izvesna ograničenja koja zahtevaju detaljniju razradu u budućnosti ukoliko urednici nastoje da njihov pristup zaživi. Iako su teorijske osnove proučavanja velike strategije vrlo eksplicitno postavljene u uvodnom poglavlju, ono je obrađeno na svega sedamnaest stranica. Ovo je nedovoljno da bi se svi navedeni, izrazito ambiciozni ciljevi detaljno argumentovali. Pored toga, pojedine ključne stožerne države su izostale iz sačinjenih studija slučaja. Prvenstveno, Turska kao klasičan primer stožerne države, ali i izrazito relevantan slučaj za testiranje eksplanatorne moći njihovog pristupa izostaje, u trenucima kada se savremeni trendovi Turske politike i njihov naizgled zaokret ka

³ Robert Chase, Emily Hill and Paul Kennedy, “Pivotal States and US Strategy”, op. cit., p. 34.

Rusiji mogu tumačiti kao promena velike strategije.³ Pretpostavka je da su razlozi pre pragmatične prirode, usled nemogućnosti urednika da u predviđenom roku za publikaciju pribave adekvatan tekst, nego zanemarivanje, a kamoli svesno isključivanje. Otuda sprovođenje studije slučaja Turske koje bi bilo obrađeno kroz analitički okvir ovog zbornika svakako predstavlja istraživanje koje se preporučuje. Izostaju i slučajevi drugih sila koje se mogu označiti kao stožerne, poput Nemačke, Japana ili Australije, čije istraživanje je takođe preporučljivo i značajno za dalji razvoj programa. Zborniku nedostaju makro-teorijski temelji na kojima bi se dodatno učvrstila i uokvirila razmatranja o velikoj strategiji autora ovog zbornika. Dok eksplicitno odbacuju okvire realizma i liberalizma, pre svega na njihovim racionalističkim temeljima, autori nam ne pružaju alternativu. Isticanje važnosti međunarodnog okruženja zahteva makar nekakve naznake makro-teorije kojom bi to okruženje objasnili, ali ona u razmatranjima izostaje.

Autori su nesumnjivo dali značajan impuls daljim istraživanjima Strateških studija u kojima pojam velike strategije zauzima jedno od centralnih mesta. Čak ni pomenuta ograničenja ne umanjuju naučni značaj zbornika *Comparative Grand Strategy: A Framework and Cases*. Prevazilazeći postojeća ograničenja, pre svega uspostavljena istraživačkom praksom, te pružajući značajna teorijska i empirijska razmatranja, autori zbornika pružaju osnov za kvalitativnu nadgradnju postojećih pristupa izučavanju velikih strategija. Za razvoj postojećeg znanja jednako je važno da istraživanje pruži onoliko daljih pravaca istraživanja koliko i odgovora na postojeće probleme, što prikazani zbornik nesporno omogućava. Sa porastom mogućnosti međudržavnih sukoba i upotrebe sile, Strateške studije doživljavaju povratak na akademsku scenu, zahtevajući koherentniju i utemeljeniju mrežu međusobno povezanih pojmova kojim bi pružili relevantne i potpune opise i objašnjenja pojava i procesa. Prikazani zbornik upravo predstavlja značajan korak ka tom pravcu.

Mihajlo KOPANJA